

आर्थिक विकासासाठी वित्तपुरवठा करण्यासाठी कर आकारणीची भूमिका

डॉ.आर.पी.पाटील¹, श्री.सुनिल पंडित बोरसे²

1गंगामाई एज्युकेशन ट्रस्ट संचलित कला, वाणिज्य व विज्ञान महाविद्यालय नगांव ता.जि.धुळे .

2शासकीय माध्य.व उच्च माध्य. आश्रम शाळा उमरपाटा ता .साक्री नि. धुळे

Corresponding Author- डॉ.आर.पी.पाटील

सारांश

आर्थिक विकासाला वित्तपुरवठा करण्यासाठी कर धोरण दोन महत्त्वाच्या भूमिका बजावते. एक म्हणजे उच्च रोजगार स्तरावर अर्थव्यवस्था राखणे जेणेकरून लोकांची बचत क्षमता वाढून दरडोई उत्पन्न वाढेल.दुसरे म्हणजे, कामाच्या प्रयत्नांना नाउमेद न करता किंवा इक्विटीच्या नियमांचे उल्लंघन न करता शक्य तितक्या सरासरी प्रवृत्तीपेक्षा समाजाची बचत करण्याची किरकोळ प्रवृत्ती वाढवणे. बचत दोन प्रकारे केली जाऊ शकते: वास्तविक उत्पादन वाढवून किंवा वास्तविक वापर कमी करून.भारतासारख्या विकसनशील देशांमध्ये आर्थिक विकासासाठी वित्तपुरवठा करण्यासाठी संसाधने उभारण्यासाठी कर आकारणीची उपयुक्तता किंवा आवश्यकतेबद्दल अर्थशास्त्रज्ञ आणि धोरणकर्त्यांमध्ये बरेच मतभेद आहेत.विकासाच्या सुरुवातीच्या टप्प्यावर, जेव्हा वाढीचा दर कमी असतो, तेव्हा लोकांना कमी वापरण्याची आणि जास्त बचत करण्याची सक्ती करण्याची गरज असते.

प्रस्तावना:

केवळ कर आकारणीद्वारे सक्तीची बचत निर्माण करणे शक्य आहे जे भांडवल निर्मितीच्या दराला गती देण्यासाठी अत्यंत आवश्यक आहे, जे दरडोई उत्पन्न वाढीच्या उच्च दराचे समान आहे.MPS पेक्षा APS वर वाढवण्याचे कर धोरण खाजगी वापर कमी करण्यासाठी करांच्या रचना आणि अंमलबजावणीशी संबंधित आहे. GNP ची टक्केवारी म्हणून कर महसूल बहुतेक विकसनशील देशांमध्ये कमी आहे, विकसित देशांमध्ये 25-30% च्या तुलनेत सरासरी 15-20% दरम्यान आहे. शिवाय, प्रत्यक्ष कर विशेषतः उत्पन्नावरील कर, अप्रत्यक्ष करांच्या तुलनेत कर महसुलाचे किरकोळ स्रोत आहेत.विकसनशील देशांमध्ये आयकर भरणाऱ्या लोकसंख्येचे प्रमाण त्याच प्रमाणात कमी आहे, एकूण लोकसंख्येच्या 20 ते 40% या विकसित देशांमधील बहुसंख्य कार्यरत लोकसंख्येच्या तुलनेत सरासरी 10% आहे.

त्यामुळे उत्पन्नाच्या सापेक्ष एकूण बचतीचा स्तर वाढवण्यासाठी कर धोरणाचा वापर करण्यास अधिक वाव असल्याचे दिसून येईल. या संदर्भात दोन महत्त्वाचे मुद्दे लक्षात घेतले जाऊ शकतात.

उद्दिष्टे:-

- 1) कर प्रणाली स्वरूप जाणून घेणे.
- 2) कर प्रणालीतील अडचणी समजून घेणे.

गृहीतके:-

- 1) कर प्रणाली विकसित देशांसाठी फायदेशीर आहे.
- 2) विकसनशील देशांत करांमुळे नागरिकांची खरेदी शक्ती कमी होऊन विकासाला बाधा निर्माण होते.

संशोधन पद्धती :-

प्रस्तुत संशोधनाकरिता दुय्यम स्रोतांचा वापर करण्यात आला आहे.ज्यामध्ये संदर्भ ग्रंथ,वृत्तपत्रे,अहवाल,इंटरनेट,शासकीय प्रकाशने इत्यादींचा वापर करण्यात आला आहे.

कर प्रणालीचे स्वरूप:

प्रथम, विकसनशील देशांमधील कर प्रणालीचे प्राथमिक स्वरूप हे अंशतः विकासाच्या टप्प्याचेच प्रतिबिंब आहे. अशा प्रकारे, व्यवहारात उत्पन्नाच्या प्रमाणात कर महसूल वाढवण्याची संधी मर्यादित आहे.

कर आधार मोजणे: दुसरे म्हणजे, कर आधार परिभाषित करणे आणि मोजणे आणि देशभरात लोकसंख्या विखुरलेली आहे आणि प्रामुख्याने उदरनिर्वाहासाठी उत्पादन करण्यात गुंतलेली आहे आणि निरक्षरतेचे प्रमाण जास्त आहे अशा परिस्थितीत करांचे मूल्यांकन आणि संकलन करण्यात अडचणी आहेत. एक वस्तुस्थिती आहे की, प्राप्तिकराचा संबंध आहे, बहुसंख्य प्राप्तिकरदारांचे उत्पन्न इतके कमी आहे की ते कर प्रणालीच्या कक्षेबाहेर येतात. विकसित देशांमध्ये राष्ट्रीय उत्पन्नाच्या 70% वर आयकर लागू आहे, तर विकसनशील देशांमध्ये फक्त 50% कर आकारणीच्या अधीन आहे. या संदर्भात, ए.पी.थिरवाल यांनी असा युक्तिवाद केला आहे की, "जरी कर आकारणीच्या माध्यमातून जास्त महसूल वाढवण्यास वाव असला तरीही, एकूण बचत वाढवली जाईल की नाही हे कर देयके कशी वित्तपुरवठा केली जातात - उपभोगातून किंवा बचतीतून - आणि कसे यावर अवलंबून असते. उत्पन्न (आउटपुट) प्रभावित होते. बहुतेकदा असे घडते की उत्पन्नाच्या संदर्भात कर महसूल अत्यंत लवचिक बनवणारे कर हे असे कर असतात जे प्रामुख्याने बचतीतून पूर्ण केले जातील किंवा प्रोत्साहनांवर सर्वात निराशाजनक प्रभाव पाडतील."

प्रगतीशील आयकर आणि बचत: या संदर्भात, आम्ही प्रगतीशील आयकराची उदाहरणे उद्धृत करू शकतो ज्यामुळे कराचा प्रतिस्थापन प्रभाव उत्पन्नाच्या परिणामापेक्षा अधिक मजबूत असल्यास कामाच्या प्रयत्नांना परावृत्त करेल; आणि ज्या प्रमाणात कराचे उच्च किरकोळ दर प्रामुख्याने उच्च-उत्पन्न गटांवर (म्हणजेच, श्रीमंत लोक) कमी उपभोगण्याची प्रवृत्ती असलेल्यांवर

पडतात, कर महसूलात वाढ झाल्यामुळे बचत जवळपास कमी होऊ शकते. खाजगी बचतीतील एवढी मोठी कपात टाळण्यासाठी, उच्च उत्पन्न गटांवरील खर्च कर, जो बचत कर आकारणीतून सूट देतो, हा प्रगतीशील आयकराचा श्रेयस्कर पर्याय आहे, परंतु कामाच्या प्रयत्नांवर होणारे निराशाजनक परिणाम टाळले जाणे आवश्यक नाही. हे असे आहे कारण जर खर्च कर बचतीला प्रोत्साहन देत असेल, तर आयकर प्रमाणेच महसूल मिळविण्यासाठी कर दर जास्त असणे आवश्यक आहे. जर लोक उपभोगासाठी काम करतात आणि उपभोगाच्या वस्तूंच्या किंमती वाढवल्या जातात, तर बदलाचा प्रतिस्थापन परिणाम उत्पन्नाच्या परिणामापेक्षा अधिक मजबूत असल्यास कामाच्या प्रयत्नांना कमी केले जाईल. दिलेल्या उत्पन्नातून बचत करण्यास चालना देण्यात खर्च कर जितका अधिक यशस्वी होईल, तितकेच दोन करांपासून अर्थव्यवस्थेला समान ठेवण्यासाठी कराचा दर जास्त असावा आणि कामाच्या प्रयत्नांना प्रोत्साहन मिळण्याची शक्यता आहे. सर्वसाधारणपणे, उत्पन्नाच्या सापेक्ष बचतीचा स्तर वाढवण्यासाठी सर्वात प्रभावी कर धोरण म्हणजे उच्च MFC असलेल्यांवर कर लादणे, उदा., इक्विटीचे स्पष्ट विचार लक्षात घेऊन गरीबांवर कर लादणे. सर्वोत्तम संभाव्य परिणाम साध्य करण्यासाठी, म्हणजे, कठोर परिश्रम आणि कर वाचवण्याच्या प्रोत्साहनांवर परिणाम न करता वाढीस चालना देणे, सर्व ना-नफा उत्पन्न आणि विलासी उपभोगांवर लादले जावे. तथापि, विकसनशील देशांतील बहुतेक लोकांकडे करपात्र उत्पन्न नसल्यामुळे (कृषी आयकराची पूर्ण अनुपस्थिती, कमी दरडोई उत्पन्न आणि व्यापक कर चुकवणे आणि टाळणे यामुळे) प्रत्यक्ष करांचे योगदान कमी आहे.

उदा. भारतात 1995-96 मध्ये एकूण कर महसूलात प्रत्यक्ष करांचे योगदान 18.5% होते. याचा अर्थ असा की 81.5% कर महसूल अप्रत्यक्ष करांमधून प्राप्त झाला. त्यामुळे, विकासासाठी

पुरेशी संसाधने उभारण्यासाठी, सरकारला मोठ्या प्रमाणावर वापरल्या जाणाऱ्या वस्तूवर अप्रत्यक्ष करांची व्याप्ती वाढवणे भाग पडते. शिवाय, शेती हा अर्थव्यवस्थेचा कणा असल्याने आणि विकसनशील देशांमध्ये शेती आणि संबंधित क्रियाकलापांमध्ये मोठ्या प्रमाणात गुंतवणूक केली जात असल्याने, नियोजित आर्थिक विकासासाठी संसाधने एकत्रित करण्यासाठी कृषी कर आकारणीला महत्त्वाची भूमिका बजावावी लागते.

कृषी कर: विकसनशील देशांमधील शेतीचे प्रमुख महत्त्व कृषी कर आकारणीला कर महसुलाचा संभाव्य महत्त्वाचा स्रोत आणि उत्पादक गुंतवणुकीत संसाधने हस्तांतरित करण्याचे साधन बनवते. शेतीवर कर लावण्यासाठी विविध साधने आहेत, ज्यात जमिनीच्या क्षेत्रावरील कर, जमिनीच्या किमतीवर, निव्वळ उत्पन्नावर आणि जमीन हस्तांतरणावर कर समाविष्ट आहेत. जर सरकारचा उद्देश महसूल वाढवण्याचा असेल, तर कृषी विपणन आणि निर्यात कर हे कदाचित सर्वात कार्यक्षम आणि गोळा करणे सर्वात सोपे आहे. सिद्धांतानुसार, जमीन कर हा शेतीतून संसाधने हस्तांतरित करण्याचा सर्वात इष्ट मार्ग आहे. परंतु, व्यवहारात, कर महसुलाचा स्रोत म्हणून जमीन कर हे महत्त्वाचे नाहीत. भारतासारख्या आधुनिक बाजार-आधारित अर्थव्यवस्थेत, उत्पन्नावरील प्रत्यक्ष कर आणि खर्च आणि व्यापारावरील अप्रत्यक्ष कर यातील समतोल नंतरच्या दिशेने, विशेषतः आयात शुल्क आणि विक्री करांच्या रूपात खूप भारित आहे.

व्यवसाय कर: असे कर संकलित करणे आणि व्यवस्थापित करणे सोपे आहे परंतु पुन्हा व्यवसाय कर आकारणी केवळ एका बचतीच्या दुसऱ्या प्रकाराची जागा घेऊ शकते. नफा बाहेर MPS सहसा जास्त आहे. कॉर्पोरेट कर आकारणीचे मुख्य औचित्य म्हणजे संसाधनांवर नियंत्रण राखणे जे अन्यथा व्यवसाय परदेशी मालकीचा असल्यास देश सोडू शकेल किंवा सार्वजनिक गुंतवणूक त्याच्या खाजगी

समकक्षापेक्षा सामाजिकदृष्ट्या अधिक उत्पादक आहे या कारणास्तव खाजगी गुंतवणुकीसाठी सार्वजनिक पर्यायी आहे.

कर व्यवस्थेतील अडचणी:-

तथापि, विकास वित्ताची पद्धत म्हणून कर आकारणी काही समस्या निर्माण करते. उपभोगातील आर्थिक कपात करून अनैच्छिक बचत वाढू शकते, तर ऐच्छिक बचत कमी होऊ शकते कारण व्यक्ती त्यांच्या विद्यमान उपभोग पातळी राखून त्यांचे जीवनमान संरक्षित करण्याचा प्रयत्न करू शकतात. यामुळे खाजगी क्षेत्राकडे निधीचा ओघ कमी होण्याची शक्यता आहे. शिवाय, कठोर परिश्रम, बचत आणि जोखीम घेण्याच्या प्रोत्साहनांवर कर आकारणीचा नकारात्मक परिणाम होतो. त्यामुळे, कामाचे प्रयत्न, बचत आणि उद्यम भांडवलामधील गुंतवणूक (म्हणजे नवीन उपक्रम) कमी होईल. शिवाय, शेतीवरील कराचा कृषी सुधारणेवर परिणाम होऊ शकतो. गुंतवणुकीद्वारे कृषी उत्पादकता वाढवण्यासाठी उपाययोजना करण्याऐवजी शेतकरी अधिक वापर आणि कमी बचत करण्यास प्राधान्य देऊ शकतात. अशाप्रकारे, एक आदर्श कर प्रणाली विकसित करणे अत्यंत आवश्यक आहे ज्याचा कामाचे प्रयत्न, बचत, गुंतवणूक आणि उपक्रम (जोखीम घेणे) वर कोणताही विपरीत परिणाम होण्याची शक्यता नाही आणि इक्विटीच्या स्वीकृत कल्पनेचे उल्लंघन करणार नाही.

निष्कर्ष:-

थोडक्यात, भारतासारख्या विकसनशील देशांमधील कर धोरणाची प्रणाली बचत आणि गुंतवणुकीवर आर्थिक वाढीचे निर्णायक प्रभाव पाडण्याची शक्यता आहे. तर, अशा देशांतील कर धोरणाचे प्राथमिक उद्दिष्ट कमीत कमी प्रतिकूल परिणामासह शक्य तितके खाजगी क्षेत्राकडून सार्वजनिक क्षेत्राकडे आर्थिक संसाधने हस्तांतरित करणे हे असले पाहिजे.

संदर्भ सूची:-

1. A Global Quest for a simpler, fairer and More efficient tax system-

T.R.Reid,Penguin Press (2017), 278
pp.

2. Tax System in India: Evolution and Present Structure: Evolution & Present– 1 January 2015- M. M. Sury
Publisher : Ingram short title, ISBN-10 : 9788177084108, ISBN-13 : 978-8177084108